

بررسی میزان اثربخشی فرایند کاهش عرضه مواد مخدر (مورد مطالعه: دوره شش ساله ۸۹-۱۳۸۴ در ایران)

مرتضی حیدری^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۹/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۱/۱۰

چکیده

هدف از این تحقیق، مطالعه و بررسی میزان اثربخشی فرایند کاهش عرضه مواد مخدر و ارزیابی واقع گرایانه عملکرد و اقدامات نیروهای مقابله‌ای اعم از حوزه‌های انتظامی، اطلاعاتی، عملیاتی و قضایی کشور در دوره شش ساله ۸۹-۱۳۸۴ در ایران است. روش این پژوهش از نوع اسنادی و کتابخانه‌ای است. پژوهشگر ضمن مطالعه، فیش برداری، تحلیل محتوای اسناد و جمع‌آوری داده‌های آماری مستند، به بررسی ماهیت و روند فرایند کاهش عرضه مواد مخدر در ایران در قالب تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای (سنواتی و برنامه‌ای) شاخص‌های مرتبط با موضوع، طی شش ساله ۸۹-۱۳۸۴ پرداخته است. یافته‌های تحقیق مؤید پیدایش تغییرات کیفی در دو حوزه رویکردی و عملکردی در زمینه کاهش عرضه مواد مخدر در کشور است. فرایند کاهش عرضه مواد مخدر و روان‌گردان در ایران با گذار از مبارزات سنتی و پرهیز از اقدامات کلیشه‌ای و نیز حرکت به سوی علمی و حرفه‌ای شدن، از کارآمدی و اثربخشی لازم در کاهش تهدیدات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و کاهش مخاطرات بهداشتی و امنیتی ناشی از تولید، قاچاق و سوء مصرف مواد مخدر و روان‌گردان‌ها، برخوردار بوده است. **واژگان کلیدی:** کاهش عرضه مواد مخدر، مبارزه حرفه‌ای، مقابله با عرضه

مقدمه

جهان در حال توسعه، شاهد ظهور و بروز بحرانی است که میلیون‌ها نفر را به دلیل ذلت اعتیاد به بردگی کشیده و امنیت کشورها، سلامتی ملت‌ها و جامعه انسانی را تحت تأثیر خود قرار داده است. بر اساس گزارش سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۰ میلادی، میانگین جهانی میزان شیوع مصرف تریاک و مشتقات آن در جمعیت ۶۴-۱۵ سال در جهان معادل ۰/۴ درصد است که بیشترین میزان شیوع در جمعیت ۶۴-۱۵ سال در بین مناطق مختلف جهان با میانگین ۱/۲ درصد به خاورمیانه و پس از آن، شرق و جنوب شرق اروپا با ۰/۸۵ درصد و آسیای مرکزی و شرق آفریقا با ۰/۷ درصد در ردیف‌های بعدی قرار دارند. کشور افغانستان با تولیدی معادل ۶۹۰۰ تن تریاک در سال ۲۰۰۹ میلادی، با وجود کاهش ۱۰ درصدی در مقایسه با سال ۲۰۰۸ میلادی، با اختصاص ۸۹ درصد از مجموع تولید تریاک در جهان، بزرگترین تولیدکننده تریاک و مشتقات آن به‌شمار می‌آید. براساس مطالعات انجام شده و برآوردهای حداکثری صورت گرفته در سال ۲۰۰۹ میلادی، تریاک و مشتقات آن در حدود ۷ درصد از مجموع سوءمصرف کنندگان مواد مخدر در جهان را به خود اختصاص داده است که به‌طور میانگین در حدود ۱۷,۳۶۰,۰۰۰ نفر را تشکیل می‌دهند. از این تعداد در حدود ۴ میلیون نفر در جهان مصرف‌کننده تریاک هستند که اغلب به دلایل فرهنگی و تاریخی در منطقه آسیا و در کشورهای ایران، هند و پاکستان حضور دارند (گزارش جهانی مواد مخدر، دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد، ۲۰۰۸). بنابر گزارش سال ۲۰۱۱ میلادی دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد^۱ (WDR, 2011)، به‌طور میانگین ۰/۶ درصد از جمعیت ۶۴-۱۵ سال جهان، معادل ۲۷۲ میلیون نفر در سال ۲۰۱۰-۲۰۰۹ میلادی حداقل یک‌بار مواد مخدر غیرقانونی مصرف کرده‌اند و تعداد معتادان به مواد مخدر در جمعیت ۶۴-۱۵ سال را در جهان، بین ۳۹-۱۵ میلیون نفر تخمین زده است.

براساس آخرین گزارش، تحقیق انجام شده با عنوان «برآورد جریان‌های مالی غیر قانونی^۲

در جهان» توسط دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد (2011)، بیشترین میزان درآمد جرائم سازمان یافته فراملیتی از طریق قاچاق مواد مخدر غیرقانونی به دست می آید که سالانه درآمدی حدود ۴۲۰-۳۲۵ میلیارد دلار را شامل می شود. این میزان درآمد مالی در سال ۲۰۰۹ میلادی به ۴۳۵ میلیارد دلار رسیده است. از این رو مافیای جهانی مواد مخدر و گروه های جنایی سازمان یافته ملی، منطقه ای و بین المللی، به منظور کسب حداکثر سود از طریق قاچاق، ترانزیت و عرضه مواد مخدر، همه ساله خسارات هنگفتی را از نظر مادی و معنوی به دولت ها، ملت ها و کشورهای تولید کننده و کشورهایی که در مسیر ترانزیت مواد مخدر قرار گرفته اند، تحمیل می کنند.

براساس آمارهای موجود در کتاب ستاد مبارزه با مواد مخدر، طی سال های ۸۹-۱۳۸۴، جمهوری اسلامی ایران در زمینه کاهش عرضه مواد مخدر، طی دوره زمانی یاد شده، به طور میانگین سالانه ۱۹۶۷ مورد عملیات و درگیری مسلحانه علیه قاچاقچیان و توزیع کنندگان مواد مخدر به انجام رسانده است که به طور متوسط سالانه ۲۳۱۰ باند، گروه و شبکه قاچاق، عرضه و ترانزیت مواد مخدر را متلاشی، ۵۴۰ تن انواع مواد مخدر را کشف و ۳۲۰ هزار نفر از متهمان جرائم مواد مخدر را دستگیر کرده است. جمهوری اسلامی ایران با داشتن مرز مشترکی به طول ۹۴۵ کیلومتر با بزرگترین تولید کننده مواد مخدر جهان، یعنی کشور افغانستان، یکی از قربانیان اصلی پدیده قاچاق، ترانزیت و سوء مصرف مواد مخدر در منطقه و جهان به شمار می آید.

براساس گزارش ارزیابی تریاک سازمان ملل متحد طی شش ساله ۲۰۱۰-۲۰۰۵ میلادی، به طور میانگین سالانه ۶۱۰۰ تن تریاک در افغانستان تولید شده است و جمهوری اسلامی ایران نیز به دلیل شرایط خاص جغرافیایی همه ساله در راه مبارزه با این پدیده شوم ضداجتماعی و معضل جهانی، متحمل خسارات و هزینه های هنگفت مادی و معنوی شده است.

برخی از مهم ترین نظریه های مرتبط با سوء مصرف و قاچاق مواد مخدر

نظریه انحرافات^۱ مرتون^۲ (به نقل از محسنی تبریزی، ۱۳۸۱)، تبیین کننده پدیده اعتیاد و قاچاق

مواد مخدر در کشورهایی مانند ایران نیز است. مرتون علت ریشه‌ای انحرافات را شرایط ساختی جامعه می‌داند و برخلاف دورکیم معتقد است که فرد در جامعه به ارزش‌ها و هنجارها توجه زیادی ندارد و به‌جای اعتنا به آنها، هنجارها را در معرض انتقاد قرار می‌دهد. به‌طور کلی از نظر مرتون، شرایط نابسامان اقتصادی و اجتماعی، موجب گرایش افراد به اعتیاد می‌شود و در اصل اعتیاد جرم نیست، نوعی بیماری اجتماعی است که اگر از ابتدای وقوع آن به فکر اصلاح و پیشگیری نباشیم ممکن است به دیگران نیز سرایت کند و بیماری عمومی و بحرانی اجتماعی پدید آورد.

نظریه برچسب‌زنی^۱ لمر و بکر^۲ (به نقل از کرم‌پور، ۱۳۷۹)، بر این مبناست که انحراف، فرآیندی است که توسط آن برخی مردم موفق می‌شوند برخی دیگر را منحرف تعریف کنند. فرد برچسب بزه‌کار، منحرف و معتاد را از دیگران دریافت می‌کند و طرز رفتار دیگران با وی بر مبنای همین برچسب تنظیم می‌شود. در نتیجه فردی که از ابتدا قصد عمل انحرافی و کج‌روی نداشته به‌صورت آگاهانه یا ناآگاهانه خود نیز این برچسب را می‌پذیرد، تصویری جدید از خود می‌سازد و کنش وی با دیگران نیز بر مبنای همین برچسب تعریف و تنظیم می‌شود. این مسئله می‌تواند به انحرافات ثانویه و ناهم‌نوایی مداوم فرد در جامعه نیز منجر می‌شود.

در نظریه اختلال هنجاری^۳ (آنومی) دورکیم^۴ و پارسونز^۵ (به نقل از رفیع‌پور، ۱۳۷۸)، بُعد هنجاری ساختار اجتماعی در جامعه بسیار با اهمیت است که اگر در آن اختلال روی دهد، حس همبستگی و انسجام در جامعه را مختل و فرد را از نظر الگوی رفتاری دچار مشکل کرده و آنومی را در وی تقویت می‌کند که از این لحاظ گرایش به انحرافات چون اعتیاد به مواد مخدر اجتناب‌ناپذیر است.

این اختلال به‌صورت‌های مختلف در جامعه حضور پیدا می‌کند که به آنها اشاره می‌کنیم. بی‌هنجاری یا آنومی که تأخر هنجاری و خلأ هنجاری در جامعه است، بیشتر مخصوص جوامع در حال گذار است که فرد به‌دلیل تغییرات سریع فرهنگی و اجتماعی هیچ هنجاری

1. Labeling Theory
4. Durkheim

2. Lamer and Becker
5. Parsons

3. Anomie Theory
6. Cloward and Ohlin

را نمی‌شناسد و قبول ندارد و این مسئله عامل و نیز تشدیدکننده پدیده‌هایی مانند اعتیاد است.

کلاوارد و اوهلین^۱ (به نقل از پیران، ۱۳۶۸)، از جامعه‌شناسانی هستند که بر پایه نظریه مرتون و بوم‌شناسی، به مسئله فراوانی فرصت‌های نابرابر پرداخته‌اند. آنها با تحقیقات خود متوجه شده‌اند که در مناطق خاصی که جوانان طبقه پایین در رقابت برای دستیابی به اهداف، ناموفق هستند و یا از قبل تلقی ناموفقیت می‌کنند، این افراد نظام اجتماعی را مانع پیروزی و عامل شکست خویش می‌پندارند و با استفاده از خشونت و شیوه‌های غیرقانونی، خرده‌فرهنگ‌هایی را در این مناطق شکل می‌دهند.

نکته مهم اینجاست که همه این افراد در کاربرد شیوه‌های غیرقانونی و دستیابی به اهداف از راه‌های نامشروع موفق نمی‌شوند و همین نابرابری فرصت برای رفتار انحرافی، موجب ایجاد خرده‌فرهنگ‌های متمایز در این مناطق و در بین افراد کج‌رو می‌شود. دو گروه موفق‌تر بوده و دو نوع خرده‌فرهنگ کج‌رو و جنایت‌کار را تشکیل می‌دهند. اما افرادی که خرده‌فرهنگ‌های دوگانه (که یا به کج‌روی و دستیابی به اهداف از روش‌های غیرمشروع دست می‌یازند و یا خشونت گرا شده و به اموال شهری تجاوز می‌کنند) آنها را پذیرفته‌اند و هم در جامعه و هم در زاغه‌های زیرزمینی با ناکامی مواجه شده‌اند، به خرده‌فرهنگ کناره‌گیر روی می‌آورند که شرط عضویت در آن علاقه به مصرف مواد مخدر است.

نظریه خرده‌فرهنگ^۲ بر بزهکاری جوانان متمرکز شده و در یک تحلیل جامعه‌شناختی، بزهکاری جوانان را برحسب ویژگی‌های خرده‌فرهنگی آنها مانند ارزش‌ها، باورها، عادت‌ها و شیوه‌های زندگی، مورد بررسی قرار می‌دهد. از جمله کوهن^۳ (۱۹۵۵) و کلووارد و اوهلین (۱۹۶۰) معتقدند که توجه به خرده‌فرهنگ‌ها در تبیین بزهکاری جوانان از اهمیت خاصی برخوردار است. زیرا جوامع نوین با خرده‌فرهنگ‌های متفاوت ساخته شده‌اند و رفتاری که در یک جایگاه خرده‌فرهنگی خاص به عنوان رفتار بهنجار شناخته شده است، ممکن است در جایگاه خرده‌فرهنگی دیگر به عنوان رفتار انحرافی در نظر گرفته شود.

روش تحقیق و جمع‌آوری داده‌ها

اجرای پژوهش حاضر با استفاده از روش اسنادی و کتابخانه‌ای صورت پذیرفته است. روش‌های اسنادی در زمره روش‌ها یا سنجه‌های غیرمزاحم و غیرواکنشی به‌شمار می‌آید (ساروخانی، ۱۳۷۷). در روش مطالعه اسنادی محقق با مراجعه، مطالعه و نیز استفاده از فنون مشاهده و فیش‌برداری، نسبت به جمع‌آوری آمار و مستندات مندرج در گزارش‌های موثق و معتبر ملی و بین‌المللی در زمینه کاهش عرضه مواد مخدر و برخی از اسناد مرتبط با موضوع، منتشره از سوی دستگاه‌های اجرایی فعال در حوزه کاهش عرضه مواد مخدر در سطوح ستادی و استانی شامل نیروی انتظامی، وزارت اطلاعات، نیروی مقاومت بسیج، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، وزارت دادگستری، وزارت امور خارجه، گمرک جمهوری اسلامی ایران، سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، دادگاه‌های انقلاب اسلامی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور، دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد و دبیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری اقدام نموده است.

۹۰

جامعه آماری مورد بررسی در این تحقیق شامل کلیه مخاطبان و ذینفعان بخش‌های مختلف حوزه کاهش عرضه مواد مخدر و روان‌گردان‌ها در کشور شامل دستگاه‌های اجرایی ملی و نهادهای ذیربط و مدیران و کارشناسان مربوط در حوزه‌های ستادی و استانی هستند.

براساس این تحقیق، روند و میزان اثربخشی فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان‌ها در حوزه کاهش عرضه مواد مخدر طی دوره زمانی شش‌ساله ۸۹-۱۳۸۴، مصادف با سال‌های برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مورد بررسی، تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است. این تحقیق به مطالعه و بررسی آمارهای عملکردی و داده‌های سنواتی ۸۹-۱۳۸۴ دستگاه‌های فعال در حوزه کاهش عرضه مواد مخدر و روان‌گردان‌ها اعم از انتظامی، امنیتی، قضایی، بین‌المللی و ... پرداخته و محقق به تشریح و تحلیل وضعیت در هر بخش می‌پردازد. تحلیل روند و ماهیت، توصیف آماری، مقایسه سنواتی و برنامه‌ای و فرایند عملکردی مجموعه‌ای از

شاخص‌های مرتبط با بخش‌های مختلف حوزه کاهش عرضه مواد مخدر و روان‌گردان‌ها، نمایانگر میزان اثربخشی و توفیق سیاست‌ها، برنامه‌ها و مدیریت مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان‌ها در این مقطع زمانی خواهد بود.

کشت و تولید مواد مخدر در افغانستان

• افزایش کشت خشخاش و تولید تریاک در افغانستان موجب افزایش عرضه مواد مخدر در کشور شده است. عزم ملی و جهانی به‌منظور کاهش کشت و تولید مواد مخدر در کشور افغانستان وجود ندارد.

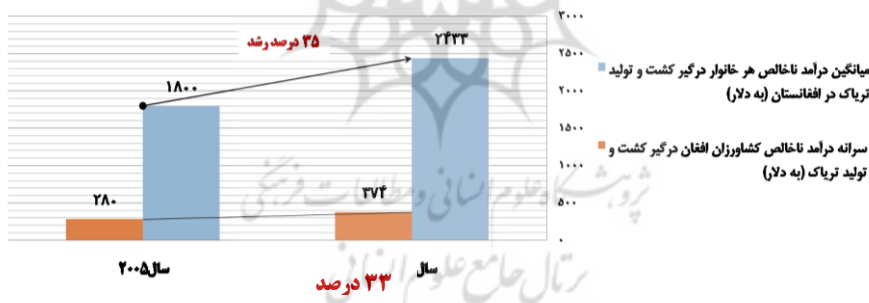
بنابر گزارش سال ۲۰۱۰ در خصوص ارزیابی تریاک افغانستان، کشت خشخاش در این کشور به‌عنوان بزرگترین تولیدکننده مواد مخدر در جهان، در سال ۲۰۱۰ میلادی به ۱۲۳،۰۰۰ هکتار رسیده است. این رقم اگرچه در مقایسه با سال ۲۰۰۵ میلادی افزایش ۱۸ درصدی داشته است اما در مقایسه با سال ۲۰۰۷ که بیشترین میزان کشت خشخاش در افغانستان صورت پذیرفت، معادل ۳۶ درصد کاهش را نشان می‌دهد. روند کاهش کشت خشخاش در افغانستان طی سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۰۸ میلادی به‌وقوع پیوسته است. به‌نحوی که با وجود ثبات جایگاه نخست این کشور در سطح جهان، شاهد کاهش سهم جهانی افغانستان از مجموع زمین‌های زیر کشت خشخاش هستیم.

این کشور در سال ۲۰۰۶-۲۰۰۷ میلادی معادل ۸۲ درصد از زمین‌های زیر کشت خشخاش در جهان را به خود اختصاص داده است. اما این رقم طی سال ۲۰۰۹ میلادی به ۶۸ درصد و در سال ۲۰۱۰ میلادی به ۶۲ درصد تقلیل یافته است. با این وجود، انگیزه‌های اقتصادی بالا و کسب درآمد سرشار از محل کشت، تولید و قاچاق مواد مخدر در افغانستان مانع از توقف تولید مواد مخدر در این کشور شده است.

افزایش ۳۵ درصدی درآمد میانگین خانوارهای درگیر کشت خشخاش در این کشور در سال ۲۰۱۰ میلادی در مقایسه با سال ۲۰۰۵ میلادی هم‌چنان مشوق تداوم کشت و تولید مواد مخدر در این کشور است. میزان تولید تریاک نیز در افغانستان از این قاعده مستثنی نبوده و در سال ۲۰۱۰ میلادی با ۴۸ درصد کاهش نسبت به سال ۲۰۰۹ به ۳۶۰۰ تن رسیده است که کمترین میزان تولید این کشور طی شش ساله ۲۰۱۰-۲۰۰۵ میلادی است. سهم

افغانستان در تولید تریاک جهان در سال ۲۰۱۰ میلادی ۷۴ درصد است. این میزان در مقایسه با سال ۲۰۰۹-۲۰۰۸ میلادی ۱۵ درصد و در مقایسه با سال‌های ۲۰۰۷-۲۰۰۶ میلادی ۱۸ درصد کاهش نشان می‌دهد. کشور افغانستان طی سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۰۵ میلادی در مجموع معادل ۸۶۵ هزار هکتار از زمین‌های زراعی خود را زیر کشت خشخاش برده است که به‌طور میانگین سالیانه در حدود ۱۴۴ هزار هکتار را شامل شده است. تولید تریاک در این کشور نیز طی شش ساله مورد تحقیق، ۳۶،۶۰۰ تن بوده است که به‌طور متوسط سالیانه در حدود ۶۱۰۰ تن برآورد می‌شود.

آمارها نشان می‌دهد با وجود افزایش سطح زیر کشت خشخاش در سال ۲۰۱۰ میلادی به نسبت سال ۲۰۰۵ میلادی، تولید تریاک در این کشور در سال ۲۰۱۰ میلادی در مقایسه با سال ۲۰۰۵ میلادی ۱۲ درصد کاهش داشته است که این مهم بنا به گزارش سازمان ملل متحد (2011) به دلیل بروز آفت در مزارع خشخاش و کاهش میزان برداشت تریاک در هر هکتار است.

نمودار شماره ۱: مقایسه میزان درآمد ناخالص (سرنانه و خانوار) افغان‌ها از محل کشت و تولید مواد مخدر در افغانستان طی سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۰۵ میلادی (به دلار)

مبارزه حرفه‌ای مبتنی بر رویکرد امنیتی و توان عملیاتی

- کاهش عملیات‌ها و درگیری‌های مسلحانه، به‌همراه افزایش انهدام باندها و شبکه‌های تهیه و توزیع مواد مخدر و تلفات وارده به اشرار و قاچاقچیان مواد مخدر نشان از توانمندی نیروهای عمل‌کننده و هدفمندی در اجرای عملیات‌ها است.

براساس آمار اعلام شده از سوی دستگاه‌های اجرایی - مقابله‌ای مندرج در کتاب سال ستاد مبارزه با مواد مخدر، طی شش ساله ۸۹-۱۳۸۴ تعداد ۱۱،۸۱۰ مورد عملیات و درگیری مسلحانه با اشرا و قاچاقچیان مواد مخدر در سراسر کشور به ثبت رسیده است. میانگین اجرایی عملیات علیه گروه‌های تهیه توزیع مواد مخدر در کشور سالانه معادل ۱۹۶۸ مورد است. داده‌های آماری نشان‌دهنده کاهش ۹ درصدی تعداد عملیات و درگیری‌های مسلحانه در سال ۱۳۸۹ در مقایسه با سال ۱۳۸۴ است. طی عملیات‌های صورت گرفته در شش ساله مورد تحقیق، تعداد ۱۵۴۳ نفر از قاچاقچیان به هلاکت رسیده‌اند و ۱۳،۸۶۱ باند، گروه و شبکه تهیه و توزیع مواد مخدر منهدم و متلاشی شده‌اند. انهدام سالانه به‌طور متوسط ۲۳۱۰ باند و شبکه عرضه مواد مخدر در کشور و رشد ۱۴ درصدی آن در سال ۱۳۸۹ در مقایسه با سال ۱۳۸۴ از جمله دستاوردهای این بخش از مبارزه به‌شمار می‌آید.

• کاهش تلفات انسانی به‌ازای اجرای هر عملیات و درگیری مسلحانه در سال پایانی برنامه چهارم توسعه نمایانگر حرفه‌ای شدن امر مبارزه و ارتقای کیفی فرایند کاهش عرضه مواد مخدر در کشور است.

تحلیل و بررسی آمارهای اعلامی از سوی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران و سایر دستگاه‌های مقابله‌ای مندرج در کتاب سال ستاد مبارزه با مواد مخدر نشان می‌دهد، طی سال ۱۳۸۴ به‌طور متوسط به‌ازای هر ۲۰ عملیات یک نفر از نیروهای مقابله‌ای شهید شده است، اما این رقم در سال پایانی برنامه چهارم (۱۳۸۹) به‌ازای هر ۸۱ عملیات و درگیری مسلحانه یک نفر شهید شده است. شهادت ۲۵۷ نفر از نیروهای انتظامی و امنیتی در عرصه مبارزه با مواد مخدر طی شش ساله ۸۹-۱۳۸۴ گویای حجم عظیم تهدید مواد مخدر علیه کشور است. جمهوری اسلامی ایران به‌طور متوسط سالیانه ۴۳ شهید در راه مبارزه با مواد مخدر تقدیم نموده است که نسبت به برنامه سوم توسعه (۸۳-۱۳۷۹) ۴۳ درصد کاهش نشان می‌دهد.

• افزایش ۴۵ و ۸ درصدی غنائم توفیقی شامل خودرو و موتورسیکلت به‌ازای انهدام

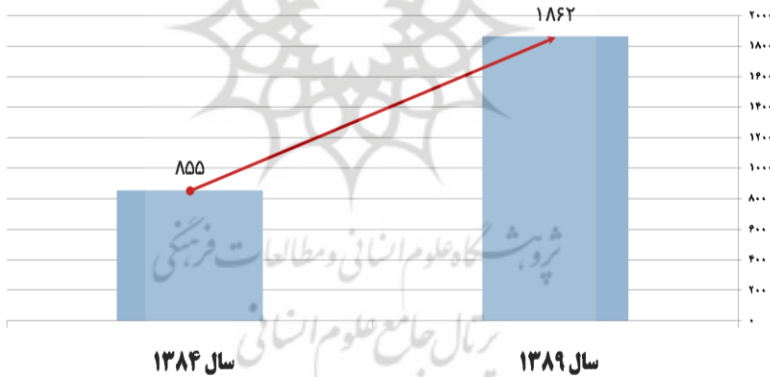
هر باند و شبکه‌ی تهیه و توزیع مواد مخدر در سال ۱۳۸۹، در مقایسه با سال ۱۳۸۴، نشان از مقابله مؤثر با باندهای مافیایی تهیه و توزیع مواد مخدر در کشور است. با مطالعه و بررسی آمار به‌دست آمده از دستگاه‌های زیربط مندرج در کتاب سال ستاد مبارزه با مواد مخدر ملاحظه می‌شود که در نتیجه اجرای عملیات‌ها و انهدام باندهای تهیه و توزیع مواد مخدر طی شش ساله مورد تحقیق، در مجموع تعداد ۸۹۱۶ قبضه سلاح، ۴۰۶۸۰ دستگاه خودرو و ۱۲۶۲۶ دستگاه موتورسیکلت از عوامل تهیه، توزیع و عرضه و قاچاق مواد مخدر کشف و ضبط شده است که میانگین شاخص سلاح‌های مکشوفه، خودرو و موتورسیکلت‌های توفیق شده در برنامه چهارم توسعه در مقایسه با برنامه سوم توسعه (۸۳-۱۳۷۹) به ترتیب ۴، ۹۰ و ۴۱ درصد رشد کمی نشان می‌دهد.

- روند کاهشی رخدادهای ضدامنیتی مرتبط با مواد مخدر در مناطق شرق و حاشیه شرق کشور و کاهش ۶۷ درصدی آن در سال ۱۳۸۹ در مقایسه با سال ۱۳۸۴ نشان از برقراری امنیت پایدار در منطقه است.

دستاوردهای حاصل از مبارزه با مواد مخدر طی سال‌های ۸۹-۱۳۸۴ نشان از کاهش روند گروگان‌گیری و آدم‌ربایی‌های مرتبط با موضوع مواد مخدر در مناطق شرق و حاشیه شرق کشور دارد. میانگین سالانه بروز رخداد ضدامنیتی گروگان‌گیری و آدم‌ربایی در کشور طی سال‌های ۸۹-۱۳۸۴ معادل ۴۵۸ مورد است و میزان وقوع این پدیده در سال ۱۳۸۹ معادل ۲۷۷ مورد بوده است که در مقایسه با سال ۱۳۸۴ معادل ۶۷ درصد و در مقایسه با سال ۱۳۸۸ معادل ۱۵ درصد کاهش را نشان می‌دهد.

- افزایش ۱۷ درصدی کشفیات مواد مخدر و روان‌گردان‌ها به‌ازای انهدام هر باند و شبکه تهیه و توزیع مواد مخدر و افزایش ۱۱۷ درصدی کشفیات به‌ازای هر نفر دستگیری در سال پایانی برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۹) به نسبت سال اول برنامه (۱۳۸۴)، گویای اجرای عملیات‌های هدفمند و دستگیری‌های کارشناسی و حرفه‌ای است. یکی از مهم‌ترین برندهای حاصل از مبارزه با مواد مخدر، کشف و ضبط مواد مخدر از قاچاقچیان و توزیع‌کنندگان مواد مخدر است. آمار اعلامی از سوی دستگاه‌های فعال در

حوزه مقابله با عرضه، مندرج در کتاب سال ستاد مبارزه با مواد مخدر، متوسط سالانه شاخص کشفیات مواد مخدر طی سال‌های ۸۹-۱۳۸۴ معادل حدود ۵۴۰ تن است که در مقایسه با میانگین برنامه سوم توسعه (۸۳-۱۳۷۹) رشد ۲۱۵ درصدی را در این بخش شاهد هستیم. کشف بیش از ۳۲۳۵ تن انواع مواد مخدر طی شش ساله مورد مطالعه و افزایش ۳۴ درصدی آن در سال ۱۳۸۹ در مقایسه با سال اول برنامه چهارم توسعه حاصل عملکرد دستگاه‌های انتظامی، نظامی و امنیتی کشور در بخش مقابله با عرضه مواد مخدر است. در صورت تبدیل هروئین و مرفین مکشوفه توسط جمهوری اسلامی ایران به معادل تریاک، ملاحظه می‌شود که مجموع میزان کشفیات مواد مخدر کشور طی سال‌های ۸۹-۱۳۸۴ از نظر حجمی (با منشأ تریاک) از ۳۲۳۵ تن به میزان ۴۸۲۸ تن بالغ خواهد شد که این مهم میانگین سالانه کشفیات مواد مخدر را در برنامه چهارم توسعه از ۵۴۰ تن به ۸۰۴ تن افزایش خواهد داد.

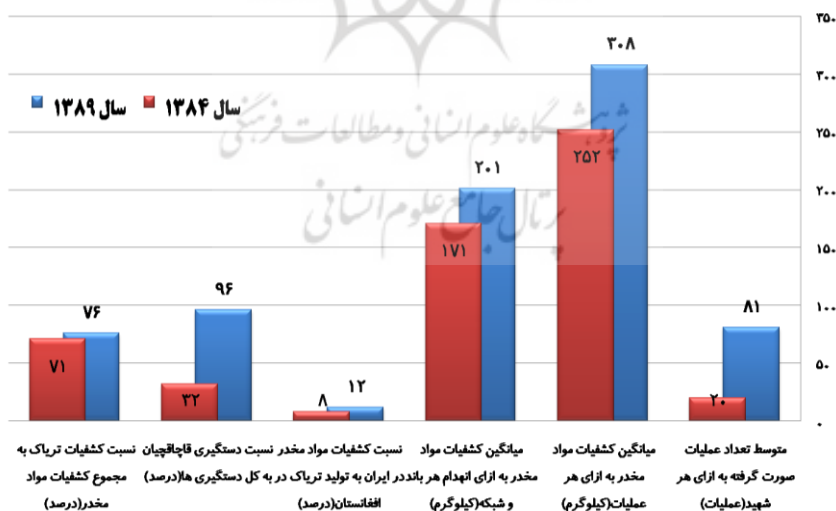
نمودار شماره ۲: مقایسه میانگین میزان کشف مواد مخدر به ازای هر نفر دستگیری (گرم)، ۱۳۸۴ و ۱۳۸۹

تشدید مجازات عوامل اصلی جایگزین مبارزه با معلول

- افزایش ۶۴ درصدی نسبت دستگیری افراد قاچاقچی به مجموع دستگیری مجرمان مواد مخدر در سال ۱۳۸۹، در مقایسه با سال ۱۳۸۴ و کاهش میزان دستگیری معتادان در کشور نشانگر جایگزین شدن رویکرد مبارزه با علل و عوامل اصلی تهیه و توزیع مواد مخدر به جای مبارزه با معلول اعتیاد و مواد مخدر (یعنی معتاد) است.

آمارهای اعلامی از سوی دستگاه‌های مقابله‌ای مندرج در کتاب سال ستاد مبارزه با مواد مخدر نشان می‌دهد، طی سال‌های ۸۹-۱۳۸۴، به‌طور میانگین سالانه بیش از ۳۲۰ هزار نفر در ارتباط با جرایم مواد مخدر (مصرف، تهیه، توزیع، حمل، عرضه و ...) از سوی نیروهای مقابله‌ای (نظامی، انتظامی و امنیتی) دستگیر و تحویل محاکم قضایی شده‌اند. بیش از ۵۷ درصد این تعداد در زمینه تهیه و توزیع مواد مخدر شامل افراد قاچاقچی (۴ درصد)، توزیع‌کننده (۲۴ درصد)، حمل‌کننده (۱۰ درصد) و نگهدارنده (۱۹ درصد) بوده و ۴۲ درصد را افراد معتاد و ۱ درصد را نیز اتباع بیگانه تشکیل داده است.

با مطالعه میزان دستگیری‌های صورت گرفته طی مدت زمان مورد تحقیق، ملاحظه می‌شود که روند دستگیری افراد معتاد کاهش و روند دستگیری افراد توزیع‌کننده و قاچاقچی مواد مخدر افزایش داشته است. به‌نحوی که تعداد دستگیرشدگان به جرم قاچاق مواد مخدر در سال ۱۳۸۹ یعنی سال پایان برنامه چهارم توسعه نسبت به سال ۱۳۸۴ یعنی سال اول برنامه چهارم افزایشی ۸۱ درصدی از خود نشان می‌دهد اما تعداد معتادان دستگیر شده طی دوره یادشده نشان از کاهش ۹۶ درصدی دارد.

نمودار شماره ۳: مقایسه برخی شاخص‌های کاهش عرضه مواد مخدر در سال‌های اول (۱۳۸۴) و آخر (۱۳۸۹) برنامه چهارم توسعه

• کاهش ۴۰ درصدی ورود معتادان و افزایش ۴۰ درصدی ورود افراد قاچاقچی به

زندان‌های کشور در سال ۱۳۸۹ نسبت به سال ۱۳۸۴ نیز مؤید رویکرد بیمارانگاری

نسبت به معتادان و تشدید مجازات عوامل اصلی عرضه مواد مخدر در جامعه است.

براساس آمار اعلامی از سوی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مندرج در

کتاب سال ستاد مبارزه با مواد مخدر، طی سال ۱۳۸۴ معادل ۵۰ درصد از ورودی زندانیان

مواد مخدر را افراد معتاد و ۵۰ درصد را افراد قاچاقچی تشکیل می‌دادند، با تغییر رویکرد

صورت گرفته ملاحظه می‌شود که در سال ۱۳۸۹ معادل ۱۰ درصد از ورودی زندانیان

مواد مخدر را معتادان و معادل ۹۰ درصد را افراد قاچاقچی تشکیل داده‌اند.

تجزیه و تحلیل آمارهای اعلامی از سوی دستگاه‌های اجرایی ذیربط در قوه قضائیه نشان

می‌دهد که طی شش ساله ۸۹-۱۳۸۴ در مجموع تعداد ۱۰۸۵۳۳۱ نفر از مجرمان

مواد مخدر اعم از معتاد و قاچاقچی با حکم قضایی، وارد زندان‌های سراسر کشور شده‌اند

که این رقم به‌طور میانگین سالانه بیش از ۱۸۰ هزار نفر را شامل می‌شود.

بررسی‌های آماری نشان می‌دهد بیش از ۵۷ درصد از مجرمان مواد مخدری وارد شده به

زندان‌های سراسر کشور طی برنامه چهارم توسعه (۸۹-۱۳۸۴) را افراد قاچاقچی و عوامل

قاچاق، حمل، نگهداری و عرضه و توزیع مواد مخدر و روان‌گردان‌ها و ۴۷ درصد را افراد

معتاد تشکیل می‌دهند. کاهش ۸۶ درصدی تعداد ورودی افراد معتاد به داخل زندان‌های

سراسر کشور در سال پایانی برنامه چهارم توسعه در مقایسه با سال اول برنامه و نیز افزایش

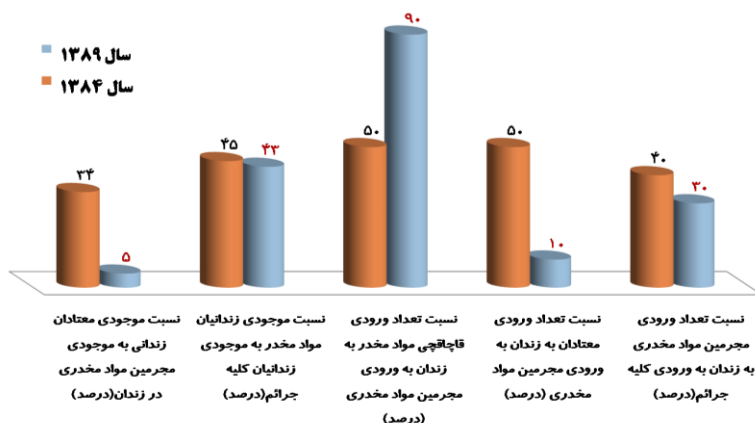
۲۹ درصدی ورودی افراد قاچاقچی به زندان در سال ۱۳۸۹ نسبت به سال ۱۳۸۴ بخشی

دیگر از دستاوردهای حوزه کاهش عرضه مواد مخدر را تشکیل می‌دهد.

داده‌های جمع‌آوری شده در سال پایانی برنامه چهارم توسعه در کشور (۱۳۸۹) نمایانگر

اختصاص بیش از ۹۰ درصد از ورودی مجرمان مواد مخدری به زندان‌های سراسر کشور

به افراد قاچاقچی و ۱۰ درصد به افراد معتاد است.

نمودار شماره ۴: مقایسه برخی شاخص‌های کاهش عرضه مواد مخدر در سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۸۴

- افزایش ماندگاری قاچاقچیان در زندان موجب افزایش ۳۰ درصدی شاخص نسبت موجودی قاچاقچی در زندان به موجودی زندانیان جرائم مواد مخدر در سال ۱۳۸۹ نسبت به سال ۱۳۸۴ شده است.

با مطالعه و بررسی داده‌های آماری جمع‌آوری شده در خصوص تعداد موجودی زندانیان جرائم مواد مخدر مشخص می‌شود که طی شش ساله ۸۹-۱۳۸۴ سالانه به‌طور میانگین ۴۲/۸ درصد از مجموع موجودی زندانیان کلیه جرائم را زندانیان جرائم مواد مخدر اعم از معتاد و قاچاقچی تشکیل می‌دهند. داده‌های جمع‌آوری شده از دستگاه قضایی کشور و مطالعات انجام شده در این بخش، خبر از اختصاص بیش از ۷۰ درصد از موجودی زندانیان مواد مخدری کشور طی شش ساله مورد مطالعه به افراد قاچاقچی و ۳۰ درصد به افراد معتاد دارد.

- افزایش توقیف و مصادره اموال قاچاقچیان در سال‌های پایانی برنامه چهارم توسعه یکی از مؤثرترین شیوه‌های تهدید منابع مالی قاچاقچیان و کاهش درآمدهای اقتصادی ناشی از تجارت غیر قانونی مواد مخدر و روان‌گردان‌ها به‌شمار می‌آید. آمارها، طی برنامه چهارم توسعه (۸۹-۱۳۸۴) نشان می‌دهد که به‌طور میانگین سالانه بیش از ۱۰۰۰ مورد مصوبه از سوی کمیسیون مرکزی فروش اموال مصادره‌ای در این خصوص صادر شده است که بیشترین تعداد مصوبه در سال ۱۳۸۹ و کمترین آن در سال ۱۳۸۴ بوده است. افزایش بیش از هفت برابری تعداد مصوبات کمیسیون مرکزی فروش در سال ۱۳۸۹ در مقایسه با سال اول برنامه

چهارم توسعه بخشی از دستاوردهای مؤثر در کاهش عرضه مواد مخدر در کشور است.

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	جمع کل شش ساله	میانگین شش ساله
تعداد کل مصوبات کمیسیون مرکز فروش اموال مصادره‌ای (مورد)	۲۳۷	۵۵۵	۷۹۶	۱۰۶۳	۱۵۳۱	۱۹۵۲	۶۱۳۴	۱۰۲۲
جمع کل درآمد حاصل از فروش اموال مصادره‌ای و توقیفی (میلیارد ریال)	۱۷	۲۲	۳۱	۷۰	۱۳۵	۱۴۰	۴۱۵	۶۹

جدول شماره ۱: عملکرد کمیسیون مرکزی فروش اموال مصادره‌ای و توقیفی، ۸۹-۱۳۸۴

بیشترین میزان درآمدهای حاصل از فروش اموال توقیفی و مصادره‌ای در سال ۱۳۸۹ با رقمی معادل ۱۴۰ میلیارد ریال و کمترین درآمد از این محل با ۱۷ میلیارد ریال به سال ۱۳۸۴ اختصاص دارد. افزایش بیش از هفت برابری درآمدهای حاصل از فروش اموال مصادره‌ای و توقیفی در سال پایانی برنامه چهارم توسعه در مقایسه با سال ۱۳۸۴، گویای دستاوردی مهم در عرصه کاهش عرضه مواد مخدر در کشور است.

نتیجه‌گیری

کاهش کشت و تولید مواد مخدر در افغانستان فرایندی دشوار و پیچیده

افزایش یا کاهش کشت خشخاش و تولید تریاک در جهان متأثر از میزان مشارکت کشور افغانستان در این فرایند غیرقانونی است. میانگین کشت خشخاش در افغانستان در دوره زمانی برنامه چهارم توسعه (۸۹-۱۳۸۴) برابر با سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۰۵ میلادی، بیش از ۱۴۴ هزار هکتار است. به‌طور میانگین سالانه ۸/۵ درصد از تولید ناخالص ملی افغانستان به تولید مواد مخدر اختصاص دارد. به‌طور متوسط سالانه ۳۵۴ هزار خانوار و ۲/۵ میلیون نفر از مردم افغانستان در فرایند کشت و تولید مواد مخدر در این کشور مشارکت دارند. این مهم نشان از نبود عزم ملی در مبارزه با کشت و تولید مواد مخدر در این کشور است. کاهش تدریجی نقش کشور افغانستان در تأمین مواد مخدر جهان، نیازمند فرایندی درازمدت با بودجه‌ای کلان و مشارکت کامل مردم و دولت افغانستان و جامعه جهانی و سازمان‌های بین‌المللی است. بر همین اساس برای مبارزه با مواد مخدر در جمهوری

اسلامی ایران نباید منتظر حذف کشت خشخاش و تولید تریاک در کشور افغانستان بود؛ بلکه کشور نیازمند اتخاذ رویکردهای علمی برخاسته از تجارب ملی و جهانی در عرصه‌های مختلف مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان‌ها است. فرایند تولید، قاچاق و ورود مواد مخدر به دلایل متعدد کشور را تهدید می‌کند و قوای سه‌گانه کشور و دستگاه‌های اجرایی متولی امر مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان‌ها طبق قانون و سیاست‌های کلی نظام در عرصه مبارزه با مواد مخدر ابلاغی از سوی رهبر معظم انقلاب موظف هستند تا نسبت به کاهش عرضه و کاهش تقاضای مواد مخدر در جامعه با اتخاذ تدابیر علمی مبتنی بر پشتوانه‌های علمی و پژوهشی اقدام کنند.

گذار نیروهای مقابله با عرضه مواد مخدر از شیوه‌های سنتی و کلیشه‌ای به اجرای عملیات‌های کیفی و انجام مبارزه حرفه‌ای

با نگاهی به متوسط انهدام باندها و شبکه‌های تهیه، توزیع و قاچاق مواد مخدر در کشور به‌ازای هر عملیات در طول سال‌های مورد تحقیق و مقایسه این شاخص در سال پایانی (۱۳۸۹) با سال اول برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴)، می‌توان رشد ۷ درصدی را مشاهده کرد. کاهش تلفات انسانی در درگیری‌های مسلحانه و عملیات‌ها، یکی دیگر از نمودهای ارتقای کیفی مبارزه است. طی برنامه چهارم توسعه (۸۹-۱۳۸۴)، به‌طور متوسط سالانه به‌ازای هر ۴۶ عملیات یک نفر از نیروهای مقابله‌ای شهید شده‌اند، اما این میزان در برنامه سوم توسعه (۸۳-۱۳۸۳) به‌ازای هر ۱۶ عملیات یک نفر است.

آمارهای به‌دست آمده نشان از افزایش ۱۱۷ درصدی میانگین کشف مواد مخدر به‌ازای هر نفر دستگیری در سال آخر برنامه چهارم (۱۳۸۹) به نسبت سال اول برنامه چهارم (۱۳۸۴) دارد. میانگین کشفیات مواد مخدر به‌ازای هر نفر دستگیری در سال ۱۳۸۹ معادل ۱۸۶۲ گرم و در سال ۱۳۸۴ معادل ۸۵۵ گرم است. در مقایسه برنامه‌ای نیز متوسط کشف مواد مخدر به‌ازای هر نفر دستگیری در برنامه چهارم توسعه، ۱۶۸۸ گرم و در برنامه سوم توسعه معادل ۵۷۷ گرم است که نشانگر افزایش ۱۹۱ درصدی است.

افزایش ۳۴ درصدی مجموع کشفیات انواع مواد مخدر در سال ۱۳۸۹ در مقایسه با سال

اول برنامه چهارم توسعه از جمله نشانه‌های رشد کمی میزان کشفیات است. کشفیات مواد مخدر در سال ۱۳۸۹ معادل ۳۰۸ کیلوگرم به‌ازای هر عملیات بوده است که در مقایسه با سال ۱۳۸۴ افزایشی معادل ۲۲ درصد را نشان می‌دهد. در مقایسه برنامه‌ای نیز آمارها نشان می‌دهند که میانگین کشف مواد مخدر به‌ازای هر عملیات در برنامه چهارم توسعه (۲۷۴ کیلوگرم به‌ازای هر عملیات)، ۹۴ درصد بیشتر از متوسط برنامه سوم توسعه (۱۴۱ کیلوگرم به‌ازای هر عملیات) است.

در سال پایانی برنامه چهارم توسعه به‌ازای انهدام هر باند و شبکه تهیه و توزیع مواد مخدر در کشور، مقدار ۲۰۱ کیلوگرم مواد مخدر کشف و ضبط شده است. این میزان در مقایسه با سال ۱۳۸۴ افزایش معادل ۱۷ درصد را نشان می‌دهد. در مقایسه برنامه‌ای نیز متوسط سالانه کشف مواد مخدر در برنامه چهارم توسعه، به‌ازای از بین رفتن هر باند، گروه و شبکه تهیه و توزیع مواد مخدر در کشور ۲۳۳ کیلوگرم مواد مخدر کشف شده است که به نسبت متوسط سال‌های برنامه سوم توسعه ۱۱۸ درصد افزایش داشته است. این مهم به وضوح نمایانگر ارتقاء کیفی عملیات‌های اجرایی و افزایش کمی کشفیات مواد مخدر طی سال‌های برنامه چهارم توسعه است.

رشد بیش از ۴ برابری کشفیات مواد مخدر پر خطر و جدیدی هم‌چون هرئین، کراک و کریستال در سال پایانی برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۹) در مقایسه با سال ۱۳۸۴ و نیز تمرکز بخش اعظم کشفیات مواد مخدر در مناطق مرزی شرق و حاشیه شرق کشور نمایانگر اشراف اطلاعاتی و ارتقای دانش و کیفیت مبارزه با مواد مخدر در جمهوری اسلامی ایران است.

افزایش امنیت در مناطق شرق و حاشیه شرق کشور

کاهش رخدادهای ضد امنیتی هم‌چون آدم‌ربایی و گروگانگیری مرتبط با مواد مخدر در کشور، طی سال‌های برنامه چهارم توسعه (۸۹-۱۳۸۴) نشان از حضور مؤثر نیروهای مقابله‌ای و دستگاه‌های مسئول اعم از انتظامی و امنیتی در مناطق و استان‌های ذیربط و نشان‌دهنده

افزایش خطر دستگیری برای فعالیت گروه‌های مافیایی و باندهای تهیه و توزیع مواد مخدر در مناطق شرق و حاشیه شرق کشور است. کشف بخش اعظم مواد مخدر در مناطق مرزی هم‌جوار کشورهای افغانستان و پاکستان نیز مانع از ورود مواد مخدر به عمق کشور و بروز پدیده‌های ناامنی مرتبط با مواد مخدر و بروز رخدادهای ضد امنیتی در سایر استان‌های کشور شده است.

هدفمندی در دستگیری‌های مجرمان مواد مخدر شامل تشدید مقابله با عوامل اصلی قاچاق و اولویت درمان معتادان

آمارها نشان می‌دهد در سال ۱۳۸۹ نسبت دستگیری قاچاقچیان مواد مخدر به کل دستگیری‌ها با ۶۴ درصد رشد در مقایسه با سال ۱۳۸۴ به ۹۶ درصد رسیده است. روند افزایشی دستگیری افراد قاچاقچی و عوامل تهیه و توزیع مواد مخدر طی سال‌های مورد تحقیق، مؤید هدفمندی در دستگیری مجرمان مواد مخدر است.

در مقایسه برنامه‌ای نیز مشاهده می‌شود تعداد قاچاقچیان دستگیر شده در سال‌های برنامه چهارم توسعه در مقایسه با سال‌های برنامه سوم افزایش ۱۴ درصدی داشته است.

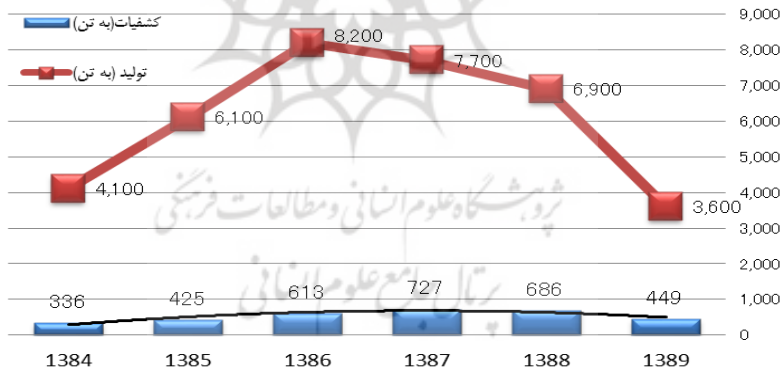
این مهم گویای اجرای سیاست جمهوری اسلامی ایران در کاهش عرضه مواد مخدر شامل حمایت از قربانیان مواد مخدر (معتادان) در قالب جایگزین کردن درمان، کاهش آسیب و حمایت‌های اجتماعی به‌جای حبس و زندان و نیز مبارزه بی‌امان و تشدید مجازات علیه عوامل اصلی تهیه، توزیع، عرضه و قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان‌ها (قاچاقچیان) است.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که تغییر در میزان کشفیات مواد مخدر در جمهوری اسلامی ایران مؤید تغییر در میزان تولید و ورود مواد مخدر از افغانستان به داخل کشور است. میزان کشفیات به‌عنوان یک شاخص کیفی اثرگذار در ارزیابی عملکرد نیروهای مقابله‌ای مطرح است و جمهوری اسلامی ایران با اختصاص بیشترین میزان کشفیات مواد مخدر در جهان همه ساله مورد تقدیر مقامات عالی‌رتبه سازمان ملل متحد و کشورها و مجامع بین‌المللی قرار می‌گیرد.

به‌عنوان نمونه در سال ۲۰۱۰ میلادی معادل ۸۲ درصد از تریاک مکشوفه جهان و ۳۵ درصد از هروئین و مرفین کشف شده در جهان به جمهوری اسلامی ایران اختصاص داشته است. نمودار شماره ۵ نسبت میزان کشفیات در ایران به میزان تولید تریاک در افغانستان را در هر سال مشخص می‌کند که نسبت کشفیات به تولید مواد مخدر افغانستان طی سال‌های برنامه چهارم توسعه روند تصاعدی داشته است؛ به‌نحوی که در سال اول برنامه چهارم (۱۳۸۴) تنها ۸ درصد از تولید افغانستان در ایران کشف و ضبط شده است اما در سال پایانی برنامه یعنی سال ۱۳۸۹ با ۴ درصد رشد به نسبت سال اول، شاهد کشف ۱۲ درصد از تولید مواد مخدر افغانستان در کشور هستیم.

این مهم مؤید کیفی بودن عملکرد مقابله با عرضه مواد مخدر در کشور بوده و نشان‌دهنده پرچمداری جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با مواد مخدر در جهان بوده و نیز نمایانگر افزایش کمی و ارتقای کیفی کشفیات مواد مخدر در پایان برنامه چهارم توسعه است.

۱۰۳

نمودار شماره ۵: مقایسه‌ی میزان کشفیات مواد مخدر در جمهوری اسلامی ایران با میزان تولید تریاک در افغانستان طی سال‌های ۸۹-۱۳۸۴

کاهش هزینه‌های قضایی، بهداشتی و درمانی

تغییر نگرش در برخورد با معتادان به‌عنوان افراد بیمار، قربانی و معلول پدیده مواد مخدر در جامعه و دستگاه‌های متولی کاهش عرضه مواد مخدر، موجب کاهش چشمگیر

دستگیری و ورود معتادان به زندان و در نتیجه کاهش هزینه‌های بهداشتی و درمانی از جمله کاهش مرگ و میر و شیوع بیماری‌های عفونی نظیر ایدز و هپاتیت در کشور شده است.

نسبت ورودی زندانیان جرائم مواد مخدوری به زندانیان کلیه جرائم در سال آخر برنامه چهارم توسعه معادل ۲۹/۴ درصد است که نسبت به سال اول برنامه چهارم یعنی سال ۱۳۸۴ (۳۹/۵ درصد) بیش از ۱۰ درصد کاهش داشته است. بالاترین نسبت ورودی زندانیان مواد مخدر (معتاد و قاچاقچی) به ورودی زندانیان کلیه جرائم به سال ۱۳۸۵ تعلق دارد که در آن سال ۳۹/۷ درصد از مجموع افراد وارد شده به زندان‌های سراسر کشور را مجرمان مواد مخدوری تشکیل می‌دادند.

دیپلماسی فعال با وجود اغراض سیاسی در تعاملات بین‌المللی

برآیند عملکرد جمهوری اسلامی ایران در حوزه توسعه همکاری‌های بین‌المللی نشان می‌دهد که جهان شاهد مشارکت حداکثری و صداقت جمهوری اسلامی ایران در امر مبارزه با مواد مخدر است اما غرب و مجامع بین‌المللی در قبال تعهدات و الزامات انسانی و سازمانی خود، مغرضانه عمل می‌کنند. عدم همکاری‌های اثرگذار در کاهش کشت و تولید در منطقه و عدم ارائه کمک‌های فنی و اعتباری مؤثر از سوی کشورهای غربی در جمهوری اسلامی ایران به منظور کاهش فرایندهای مرتبط با عرضه مواد مخدر از آن جمله به شمار می‌آید.

ضربه‌زنی به بنیان‌های اقتصادی و اصلی فرایند قاچاق مواد مخدر

کاهش عرضه مواد مخدر در کشور موجب تهدید منابع مالی قاچاقچیان و کاهش درآمدهای اقتصادی ناشی از تجارت غیرقانونی مواد مخدر و روان‌گردان‌ها در کشور شده است. درآمدهای ستاد مبارزه با مواد مخدر از محل فروش اموال مصادره‌ای قاچاقچیان در سال پایانی برنامه چهارم توسعه افزایش چشمگیری داشته است.

توسعه آموزش‌های تخصصی و نیز برخورداری از آخرین یافته‌های اطلاعاتی و فناوری‌های نوین، تجهیزات و امکانات الکترونیکی پیشرفته به منظور کشف و شناسایی

اموال و درآمدهای نامشروع افراد و نیز برخورداری از سیستم نظارتی جامع، فعال و پویای بانکی به منظور رصد دقیق مبادلات بانکی، سرمایه گذاری های مالی و جابه جایی های حجیم اعتباری به منظور جلوگیری از فرایند تطهیر پول های کثیف (پولشویی) ناشی از قاچاق و تجارت مواد مخدر و روان گردان ها در کشور، توانسته است مهم ترین انگیزه گرایش افراد به فرایند قاچاق مواد مخدر را که همانا انگیزه های اقتصادی و سود سرشار آن است، مورد تهدید قرار دهد.

پیشنادهای اجرایی

راهکارهای اجرایی برای دوره ۹۴-۱۳۹۲ حوزه مقابله با عرضه

- فعال سازی کمیته های تخصصی حوزه مقابله با عرضه با تمرکز بر اولویت ها و ضرورت ها در استان های سراسر کشور به خصوص استان های شرقی؛
- بهره گیری حداکثری از توان دستگاه های مقابله ای اعم از انتظامی، امنیتی، نظامی و قضایی در راستای کاهش ورود، قاچاق، عرضه، توزیع و مصرف مواد مخدر و روان گردان ها؛
- حضور فعال در فرآیند مبارزه با پولشویی درآمدهای حاصل از قاچاق و ترانزیت مواد مخدر و روان گردان ها و تهیه ساز و کارهای قانونی لازم به منظور مشارکت حداکثری؛
- تشدید اقدامات کنترلی و مقابله ای در مرزهای آبی و خاکی کشور و استان های هم جوار با کشور افغانستان؛
- فعال سازی کمیته شناسایی اموال در راستای افزایش میزان توقیف و مصادره اموال و دارائی های قاچاقچیان مواد مخدر؛
- بروزرسانی امکانات فنی و کنترلی در راستای ارتقای توانمندی های مقابله ای و افزایش بازدارندگی؛
- حضور و مشارکت حداکثری در زمینه تأمین امنیت روانی و افزایش رضایتمندی عمومی در قالب برخورد مؤثر با عوامل و شبکه های خرد و کلان تهیه و توزیع

مواد مخدر، پاکسازی نقاط آلوده از خرده‌فروشان مواد مخدر و جمع‌آوری معتادان ولگرد و کارتن خواب از محلات و مکان‌های عمومی در قالب اجرای طرح‌های ضربتی؛

- اعزام افسران رابط بر اساس مصوبات جلسات ستاد به کشورهای هدف از سوی ستاد مبارزه با مواد مخدر به منظور اثربخشی تعاملات منطقه‌ای و بین‌المللی.

راهکارهای اجرایی برای دوره ۹۴-۱۳۹۲ حوزه حقوقی و قضایی

- پیگیری راه‌اندازی مجتمع‌های قضایی ویژه مبارزه با مواد مخدر در استان‌های سیستان و بلوچستان، هرمزگان و کرمان؛

- پیگیری راه‌اندازی و افتتاح پنج اردوگاه زندانیان مواد مخدر در اجرای ماده ۴۲ قانون مبارزه با مواد مخدر؛

- تلاش در جهت مشارکت مؤثر ستاد در شورای عالی مبارزه با پول‌شویی درخصوص درآمدهای حاصل از قاچاق و توزیع مواد مخدر و روان‌گردان‌ها وفق قانون مبارزه با پول‌شویی در کشور؛

- بهره‌گیری حداکثری از مجازات‌های جایگزین زندان برای معتادان و جرائم سبک به منظور افزایش اثربخشی مجازات‌ها و کاهش تبعات سوء زندان بر خانواده و جامعه؛

- تلاش در جهت ارتقای دانش و تخصص قضات دادگاه‌های رسیدگی کننده به پرونده‌های مواد مخدر با برگزاری همایش‌ها و کارگاه‌های آموزشی و تخصصی و با هدف کاهش اطلاع دادرسی، کاهش نقض احکام و استرداد اموال قاچاقچیان؛

- مطالعه و بررسی قوانین مبارزه با مواد مخدر و شناسایی و اعلام نواقص و خلاءهای حقوقی احتمالی؛

- متناسب و استانداردسازی ظرفیت اسمی زندان‌ها و گسترش مراکز تحت پوشش برای نگهداری محکومان مواد مخدر موضوع ماده ۴۲ قانون؛

- اجرای قاطع و بهنگام احکام قضایی صادره به منظور ارتقاء اثربخشی امر مبارزه؛
- تقویت سیستم انگیزشی دست‌اندرکاران قضایی حوزه مبارزه با مواد مخدر.

راهکارهای اجرایی برای دوره ۹۴-۱۳۹۲ حوزه توسعه روابط بین‌الملل

- افزایش روابط دیپلماتیک با کشورهای همسایه و در مسیر ترانزیت تا بازار مصرف به خصوص کشورهای عربی و اسلامی برای مقابله با قاچاق و ترانزیت مواد مخدر و همکاری‌های فراملی در جهت ارتقاء امر مبارزه؛
- ایجاد تسهیلات و زمینه‌های لازم به منظور تبادل و انتقال تجارب علمی و فنی در عرصه‌های مختلف مبارزه با مواد مخدر با کشورها و مجامع بین‌المللی؛
- حضور مستمر در مجامع و همایش‌های بین‌المللی و انعکاس مؤثر اقدامات و دستاوردهای مبارزه با مواد مخدر در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی؛
- برگزاری همایش‌های تخصصی و نشست‌های منطقه‌ای با همکاری دستگاه‌های اجرایی مقابله‌ای و قضایی؛
- مقابله دیپلماتیک با طرح‌های آزادسازی در زمینه تولید و مصرف مواد مخدر در منطقه و جهان؛
- بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و سازوکارهای موجود در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی؛
- تقویت و گسترش مراکز تبادل اطلاعات منطقه‌ای و استفاده از ظرفیت‌های عملیاتی و اطلاعاتی؛
- افزایش سطح روابط دو جانبه و چند جانبه منطقه‌ای، فرامنطقه‌ای و سازمان‌های بین‌المللی؛
- اطلاع‌رسانی منظم و سازمان‌یافته از فعالیت‌های جمهوری اسلامی ایران.

فهرست منابع

- پیران، پرویز. (۱۳۶۸). *بررسی اعتیاد و بازپروری معتادان*، تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- رفیع پور، فرامرز. (۱۳۷۸). *آنومی یا آشفتگی های اجتماعی، پژوهشی درباره پتانسیل آنومی*، تهران: شرکت سروش.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۷۷). *روش های تحقیق در علوم اجتماعی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- سخاوت، جعفر. (۱۳۸۵). *جامعه شناسی انحرافات اجتماعی (رشته علوم اجتماعی)*. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس و حجازی، الهه. (۱۳۸۲). *روش های تحقیق در علوم رفتاری*. تهران: انتشارات آگاه.
- *سند توسعه ویژه (فرابخشی) مبارزه با اعتیاد به مواد مخدر*. (۱۳۸۵). سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- سیف الهی، سیف الله. (۱۳۸۶). *جامعه شناسی مسائل اجتماعی ایران*، مجموعه مقاله ها و نظرها، تهران: انتشارات جامعه پژوهان سینا.
- شایسته، سیاوش. (۱۳۷۵). *مقایسه شخصیتی جوانان معتاد به مواد مخدر و جوانان عادی در گروه سنی ۲۲-۱۴ سال در استان اصفهان*، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس.
- عبدی، کافیه. (۱۳۸۰). *عوامل اعتیاد در میان حاشیه نشین ها*، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه تهران.
- فروغ الدین عدل، اکبر؛ صدرالسادات، سیدجلال الدین؛ بیگلریان، اکبر و جوادی یگانه، محمدرضا. (۱۳۸۳). *تأثیر هم نشینی و معاشرت با گروه هنجارشکن و گرایش جوانان به اعتیاد، فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال چهارم، شماره ۱۵.
- *قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران*. (۱۳۸۵). چاپ هفتم، تهران: انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
- *کتاب سال ستاد مبارزه با مواد مخدر سال های ۸۹-۱۳۸۴*.
- مبارکی، محمد. (۱۳۸۳). *بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرم*، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.
- محبوبی منش، حسین. (۱۳۸۲). *اعتیاد مردان، تهدیدی علیه زن و خانواده، فصل نامه شورای فرهنگی، اجتماعی زنان*، سال ششم، شماره ۲.
- محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۸۱). *جامعه شناسی انحرافات (جزوه دوره کارشناسی)*، دانشگاه تهران.
- معیدفر، سعید. (۱۳۸۵). *جامعه شناسی مسائل اجتماعی ایران*، همدان: انتشارات نور علم.
- ممتاز، فریده. (۱۳۸۱). *انحرافات اجتماعی، نظریه ها و دیدگاه ها*، تهران: شرکت سهامی انتشار.